

Pierre Broué

”Blocket” med Lenin

Detta är kapitel 20 i Broués *Trotskij*-biografi¹. Det handlar om Lenins sista tid då denne insåg att det i kommunistpartiet fanns krafter som ledde in revolutionen på farliga vägar som riskerade att leda till urartning. Symptomen på detta var flera och för att motverka denna utveckling upprättade Lenin ett ”block” med Trotskij, som också var kritisk mot vissa tendenser.

OBS hela boken finns på svenska: *Trotskij – En biografi* (Carlssons 2011). För recensioner, rättelser, kommentarer m m som rör denna bok, se [Trotskij – En biografi. Recensioner, debatt, kompletterande material](#).

Översättning: Björn Erik Rosin.

I denna digitala version har undertecknad bearbetat noterna och lagt till hänvisningar till nät-baserade källor när sådana finns – dessa tillägg anges inom [] – parenteser. Allra sist ges *Lästips*.

På Marxistarkivet finns fler utdrag ur Broués Trotskij-biografi:

Kapitel 6: [1905: på revolutionens vingar](#)

Kapitel 21: [Revolutionens världsparti](#)

Kapitel 22: [Förlorade tillfällen](#) (om misslyckade upprorsförsöket i Tyskland hösten 1923)

Kapitel 25: [Partiet utan Lenin](#)

Kapitel 28: [”Trotskismens” födelse](#)

Kapitel 35: [Den bolsjevik-leninistiska fraktionen](#)

Kapitel 45: [Kassandra inför Hitler](#) (om kampen mot nazismen)

Kapitel 53: [Vägen ner i infernot](#)

Kapitel 55: [Revolutionären och filosofen](#)

Kapitel 57: [Den spanska anti-modellen](#)

Martin F

¹ Dokumentationen till detta kapitel återfanns tidigare enbart i Trotskij's skrifter eller i hans arkiv. Den har nu väsentligt utvidgats genom det som publicerats under Chrusjtjov-eran, bl. a. Lenins dokument som hittills varit gömda. Två betydande arbeten: Lidia Aleksandrovna Fotieva, *Iz vospominianij o Lenine*, Moskva, 1964, och Moshe Lewins *Lenins sista strid*, Geber, 1968, kompletterar bilden men förändrar den inte på något avgörande sätt. Se även Anna Di Biagio ”Stalin e Trotskij: dopo la rivoluzione (1921-1923)”, *Problemi del Socialismo*, serie 4.21.1980, (nr 17), s. 113-148. [I detta kapitel har hänvisningarna till Lenins samlande verk på franska, *Œuvres*, ersatts med hänvisningar till engelska *Collected Works (CW)*. Många av de citerade Lenin- och Trotskij-texterna finns f ö i svensk översättning i [Lenins kamp mot stalinismen](#). Detta påpekas inte i fortsättningen.]

Efter en första hjärnblödning den 26 maj 1922, då han förlamades i vänster sida, fick Lenin kämpa länge innan han i juli kunde återuppta en viss aktivitet och från oktober på allvar kunde ta itu med arbetet. Han hade då bara några månader på sig – och sannolikt var det något han kände på sig – för en uppgift, vars betydelse han blev brutalt medveten om när han kastade sig in i arbetet igen efter några månaders avbrott.

Många tecken tyder på – kommentarer gjorda i förbigående muntligt eller i brev – att han strax före insjuknandet oroade sig för att partiet skulle sprängas, något han befarade kunde inträffa vid minsta meningsskiljaktighet inom ledningen. Den 26 mars 1922 skrev han till Molotov, då ”ansvarig sekreterare i centralkommittén”:

Om vi inte blundar för verkligheten, så måste vi erkänna att för närvarande bestäms partiets proletära politik inte av medlemsammansättningen, utan av den enorma och odelade auktoritet som åtnjuts av det tunna skikt som kan kallas partiets gamla garde. Det räcker med en begränsad konflikt inom denna grupp för att dess auktoritet ska, om inte slås i spillror, så i varje fall försvagas till den grad att den berövas sin makt att bestämma politiken.²

Samtidigt ställde han sig också frågan om regeringen och ledningen i helt nya termer. Redan i oktober 1921 hade han sagt, att de tre främsta hindren var ”den kommunistiska högfärden”, analfabetismen och ... korruption.³ Vid bolsjevikpartiets elfte kongress tog han för första gången upp makten som en kulturell fråga med en del utvecklingar om vikten av skolning. På den punkten liknade det vad Trotskij sagt. Han förklarade bland annat:

Den ekonomiska styrka som den proletära staten i Ryssland besitter är fullt tillräcklig för att trygga övergången till kommunism. Vad är det då som fattas? Det är uppenbart att det fattas kultur hos det skikt kommunister, som har hand om förvaltningen.⁴

Enligt Lenin hade kommunisterna blivit fångar i ”den byråkratiska maskinen”:

Om vi tar Moskva med dess 4 700 kommunister i ansvarig ställning, och om vi tar det väldiga byråkratiska maskineriet, denna massa, så måste vi fråga oss: Vem leder vem? Jag betvivlar i hög grad, att man kan säga att kommunisterna leder denna massa. Sanningen att säga leder de inte, utan blir ledda.⁵

Han påminde om den historiska lärdomen, att folk som besegrats ofta påtvingar segrarna sin kultur. Och han såg där en analogi med att de kommunister som segrat i Ryssland nu var på väg att underkasta sig de besegrades ”eländiga och intetsägande” kultur:

Kommer RSFSR:s och RKP:s ansvariga kommunister att kunna inse att de inte behärskar konsten att leda? Att de inbillar sig leda men i själva verket blir ledda? Inger de det kommer de säkert också att lära sig leda, ty man kan lära sig denna konst. Men då måste man studera och hos oss studerar man inte.⁶

Det var på grundval av dessa reflektioner som han, efter att i juli ha blivit något så när återställd, på hösten återupptog kampen.

Det som då startade var länge känt bara genom Trotskijs vittnesmål, de utdrag ur dokument som publicerades i *Stalins förfalskarskola*, skildringen i *Mitt liv* – som Moskva upprört till-

² Lénine, *Œuvres*, band 33, s. 60. [[Conditions for Admitting New Members to the Party](#), 26 March 1922, CW 33, s. 257]

³ Lenin, *Valda verk i 10 band*, band 10, s. 338 [”Den nya ekonomiska politiken och de politiska upplysnings-avdelningarnas uppgifter”, oktober 1921]

⁴ Lenin, *a.a.* s. 460.

⁵ *Ibidem*, s. 461. [”RKP(b):s centralkommittés politiska verksamhetsberättelse”, Marxistarkivet: [RKP\(b\):s elfte kongress](#)]

⁶ *Ibidem*, s. 461.

bakavisade och som de han föraktfullt kallat ”epigoner” betecknade som ”lögnare och förtal”. Men sedan 1956 har hans version kraftfullt bekräftats, inte bara i Chrusjtjovs ”hemliga tal”, utan också genom publiceringen av dokument vars existens länge förnekats. Strax efteråt utkom Moshe Lewins bok *Lenins sista strid*, som baserades på dessa dokument. Vi kommer här, i mer koncentrerad form, att använda oss av denna dokumentinsamling om några avgörande månader i Sovjets historia.

* * *

Trotskijs skildring i *Mitt liv* utgår främst från en diskussion med Lenin, som han inte anger något exakt datum för, men tidsbestämmer till ”några veckor före den andra krisen” – som inträffade den 16 december 1922. Diskussionen hade orsakats av lärarfackets förslag att Trotskij tillfälligt skulle utses till utbildningskommissarie. Lenin var föga entusiastisk och Trotskij berättar:

Lenin fortsatte att presentera sin plan med lidelsefull övertygelse ... ”Ni måste bli min ställföreträdare. Situationen är sådan att vi måste omgruppera personalen på ett radikalt sätt.” Återigen pekade jag på ”apparaten” som till och med gjorde mitt arbete i försvarsdepartementet allt svårare. ”Nå, det kommer att bli er chans att skaka om apparaten”, replikerade Lenin snabbt, med anspelning på ett uttryck som jag själv använt en gång. Jag svarade att jag inte bara syftade på byråkratin i de statliga institutionerna, utan även i partiet, att orsaken till problemen låg i att de båda apparaterna hade smält samman och att de inflytelserika grupper som hade samlats kring hierarkin av partisekreterare ömsesidigt skyddade varandra.⁷

1927 vittnade Trotskij i följande termer inför centrala kontrollkommissionen:

Lenin kallade mig till sitt rum i Kreml för att tala om byråkratismens oerhörda tillväxt i vår sovjetapparat, och behovet att hitta ett verktyg för att komma åt detta problem. ... Jag svarade: ”Vladimir Iljitj, för att nu kunna bekämpa byråkratismen i sovjetapparaten är jag övertygad om att vi inte får glömma att det både lokalt och centralt sker ett särskilt urval av ämbetsmän och specialister kring vissa härskande personer och grupper i partiet – på landsbygden, i de olika distrikten, i partiets lokalavdelningar och i centrum – det vill säga i centralkommittén. När man angriper en ämbetsman, stöter man på en partiledare. ... Under dessa omständigheter kan jag inte åta mig detta arbete.”⁸

Allt detta stämmer med ett brev daterat den 25 januari 1923, som återfinns i Trotskijs arkiv: Han meddelade där centralkommittén att han inför Lenin kritiserat ”den politik centralkommitténs sekretariat, organisationsbyrå och politbyrå står för”⁹ och de otaliga ingripandena dessa organ ägnat sig åt, även bakom ryggen på de ansvariga. I *Mitt liv* fortsätter han:

Lenin funderade en stund och frågade sedan rakt på sak: ”Det vill säga, jag föreslår en kamp mot sovjetbyråkratismen, och ni föreslår att man även skall innefatta byråkratismen inom partiets organisationsbyrå?” Jag skrattade åt denna oväntade anmärkning, ty jag hade inte haft en så bestämd formulering i åtanke. ”Jag förmodar det.” Organisationsbyrån betydde själva hjärtat på Stalins apparat.

”Gott”, fortsatte Lenin, uppenbart nöjd över att vi hade kallat saker och ting vid dess rätta namn, ”då föreslår jag att vi bildar ett block mot byråkratin i allmänhet och mot organisationsbyrån i synnerhet”.

”Det är ett sant nöje att bilda ett block med en hederlig man”, svarade jag.¹⁰

Vittnesmålet från 1927 har här citerats nästan ordagrant. De båda kom överens om att ses igen. Lenin föreslog att man i centralkommittén skulle inrätta ”en kommission för kamp mot

⁷ *Ma Vie*, III, s. 200.

⁸ Brev till Partihistoriska byrå (Istpart), *De la Révolution*, s. 165 (svensk översättning: [Stalins förfalskarskola](#))

⁹ *Trotskijarkiven*, Harvard, brev den 25 januari 1923, T 775.

¹⁰ *Ma Vie*, III, s. 200-201.

byråkratismen” där han ville att Trotskij skulle ingå, enligt den version som återfinns i *Mitt liv*. ”En kommission för bättre urval, skolning och mer korrekta bedömningar av funktionärerna samt mer korrekta relationer internationellt”, enligt en anteckning den 25 januari.¹¹ Skildringen i *Mitt liv* kompletteras av en kommentar som givetvis inte återfinns i dokumenten från 1923 och 1927:

Kommissionen skulle huvudsakligen vara en hävstång för att knäcka Stalins fraktion, eftersom den var byråkratins ryggrad, och skapa sådana förhållanden i partiet att jag skulle kunna bli Lenins ställföreträdare och, som han hade för avsikt, efterträda honom på posten som ordförande för folkkommissariernas råd.¹²

Denna överenskommelse, som hölls hemlig, var central för hela denna period, de strider som fördes på Lenins initiativ och där ”blocket” mellan de båda stärktes och cementerades fast.

* * *

Den första striden gällde frågan om monopolet över utrikeshandeln. Den uppkom plötsligt sedan kommissarien för utrikeshandel, Miljutin, under ett samtal i Riga lovat att det snart skulle avskaffas.¹³

Det verkar som om de flesta i ledningen, däribland Stalin, då var för att monopolet skulle, om inte avskaffas så i varje fall mjukas upp: Samtliga ansåg att det internationella handelsutbytet måste återupptas och utvecklas snabbt om NEP skulle kunna lyckas. Trotskij motsatte sig bestämt en åtgärd, som för honom innebar att man avväpnade arbetarstaten gentemot klassfienden. Lenin var också motståndare till att avskaffa monopolet, vilket han klart uttryckt i mars 1922. Men till sin förvåning upptäckte han i maj att Stalin såg en uppmjukning av monopolet som oundviklig.

Vid centralkommitténs möte den 6 oktober, med Lenin frånvarande, antogs betydande dispenser från monopolet på förslag av Sokolnikov, folkkommissarie för ekonomin. Lenin reagerade häftigt och betraktade beslutet, med Moshe Lewins uttryck, ”som en dolkstöt riktad direkt mot honom”.¹⁴ Han inledde en kampanj bland de andra i ledningen och bjöd den 11 oktober 1922 in Trotskij till en diskussion i frågan.¹⁵ Sannolikt styrkt efter det samtalet vände han sig två dagar senare till Stalin för att protestera mot det slag som riktats mot utrikeshandelsmonopolet¹⁶ och över Kooperationen där ”ingenting liknande en allvarlig diskussion ägt rum”. Han krävde enträget att frågan skulle skjutas upp till nästa plenum i centralkommittén.¹⁷

Men motståndet var starkare än Lenin föreställt sig. I en handskriven kommentar direkt på Lenins brev anmärkte Stalin:

Kamrat Lenins brev har inte fått mig att ändra åsikt beträffande riktigheten i det beslut som centralkommitténs plenum fattade den 6 oktober rörande utrikeshandeln.¹⁸

Efter några ytliga kommentarer tillade han:

I betraktande av kamrat Lenins enträgna förslag att uppskjuta plenums verkställande röstar jag för detta, så att denna fråga kan diskuteras i närvaro av Lenin vid nästa plenum.¹⁹

¹¹ *Ibidem*, s. 201 samt *Trotskijarkiven*, T 775

¹² *Ma Vie*, III, s. 201.

¹³ Lewin, *Lenins sista strid*.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *De la Révolution*, s. 155.

¹⁶ Lenin, ”Om utrikeshandelsmonopolet”, *Valda verk i 3 band*, band 3, s. 629-34.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Fotieva, *a.a.* s. 28-29.

Centralkommitténs majoritet instämde. Sedan Lenin i ett brev informerat honom om att denne tänkte ”slås för utrikeshandelsmonopolet”²⁰, svarade Trotskij den 12 december 1922, att han var övertygad om att det var absolut nödvändigt att inte bara behålla det, utan rent av stärka monopolet. Han fäste vidare uppmärksamheten på faran av att undergräva monopolet under förevändning att man måste ta itu med andra nödvändiga reformer. Trogen sin analys tillade han för övrigt i sin sammanfattning, att den centrala frågan var att ”reglera Outrikeshandeln så att den stod i samklang med hela ekonomin”:

Någon måste kontrollera och bestämma vad som ska importeras eller inte och vad som ska exporteras... Uppenbarligen borde det vara en uppgift för statens plankommission.²¹

Lenins svar skulle avsevärt stärka banden mellan de båda. Han försäkrade att han var överens, men att sjukdomen hindrade honom från att närvara vid centralkommitténs möte, och bad Trotskij att där försvara deras gemensamma uppfattning ”om nödvändigheten av att bevara och stärka utrikeshandelsmonopolet”.²² Efter ytterligare några brev sammanfattade han så den 15 december 1922:

Jag anser att vi är helt överens. Jag ber er deklarerat vårt samförstånd vid plenarmötet. Jag hyser förhoppningar om att vårt beslut kommer att gå igenom, ty en del av dem som röstade *mot* i oktober har nu helt eller delvis gått över på vår sida.

Skulle mot förmodan vår åsikt inte segra, kommer vi att vända oss till vår fraktion vid sovjetkongressen och deklarerat att vi kommer att föra frågan vidare till partikongressen.²³

I ett brev adresserat till Stalin, men avsett för centralkommitténs medlemmar, tillkännagav Lenin sina avsikter på ett utmanande sätt:

Jag är nu färdig med att ordna mina angelägenheter, och jag kan resa utan oro. Jag har också slutit ett avtal med Trotskij om försvaret av mina åsikter rörande frågan om utrikeshandelsmonopolet... jag är säker på att Trotskij kommer att kunna stå upp för mina uppfattningar lika bra som jag.²⁴

Den 18 december 1922 upphävde centralkommittén beslutet från oktober och stödde Lenin. Den 21 hade denne för Krupskaja dikterat några belåtna rader till Trotskij över segern:

Det verkar som om vi har kunnat inta ställningarna utan att avlossa ett enda skott, enbart med hjälp av en enkel manöver. Jag föreslår att vi inte stannar upp och att vi fortsätter offensiven.²⁵

Lenins och Trotskijs block hade således hemfört sin första strid, innan dess existens ens var känd. En del började ana något och fick sannolikt nattsömnen förstörd. Men innebar det inte också att trojkan Zinovjev, Kamenev, Stalin blev mer beslutsam, eller i varje fall stärktes?

Några dagar senare anslöt sig Lenin till sist, med några reservationer, till Trotskijs syn på Gosplan. I en not som han dikterade den 27 december 1922 skrev han:

Denna tanke framfördes, om jag inte missminner mig, för rätt länge sedan av kamrat Trotskij. Jag gick emot den, emedan jag ansåg att samordningen inom systemet av våra lagstiftande institutioner i så fall avsevärt skulle rubbas. Men efter ingående granskning av saken finner jag att tanken egentligen har en sund basis, nämligen: Statsplanekommissionen står en smula på sidan om våra lagstiftande institutioner trots att den, såsom varande en samling sakkunniga personer, experter, forskare och tekniker, egentligen besitter de största förutsättningarna för att kunna bedöma saker och ting riktigt... I detta avseende tror jag att man kan och bör gå kamrat Trotskij

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Lenin, CW, vol 45, s 601 (12/12)

²¹ *The Trotsky Papers*, II, s. 778-780.

²² Lenin, CW, vol 45, s 601-602 (13/12)

²³ *Ibidem*, s. 604.

²⁴ *Ibidem*, s. 605-606.

²⁵ *Ibidem*, s. 606.

tillmötes, men inte i fråga om att ordförandeposten i Statsplanekommisionen skall innehas antingen av någon särskild person bland våra politiska ledare...²⁶

* * *

Den andra konflikten mellan Lenin och Stalin var betydligt allvarligare. I den georgiska affären ställdes inte bara Stalin personligen till svars – nu i egenskap av folkkommissarie för nationaliteter – utan också hans sätt att använda sina hejdukar, i första hand Ordzjonikidze.

Vi har tidigare sett hur Stalin-Ordzjonikidzes sätt att ställa övriga inför fullbordat faktum först lett till att Röda armén ockuperat Georgien och därefter att Georgien snabbt omvandlats till sovjetrepublik. Lenin hade inte formellt opponerat sig, men de noter han skrivit, där han till exempel pressade Ordzjonikidze att nå en överenskommelse i regeringsfrågan med mensjevikerna, avslöjade att han var djupt orolig.

Det hela tog 1922 en vändning, bl. a. under hans sjukdom, på ett sätt som föga överensstämde med hans önskemål. Ordzjonikidze kunde räkna med Stalins stöd och riskerade inte några efterräkningar från Moskva, och hans sätt att uppträda som despotisk ämbetsman orsakade mycket snabbt missnöje, därefter upprördhet och vrede bland de georgiska kommunisterna, som med rätta var känsliga inför de nationella stämningarna bland befolkningen. Lenins förslag om en kaukasisk federation mellan Georgien, Armenien och Azerbajdzjan förkastades nästan enhälligt av kommunisterna i Georgien och den georgiska sovjetkongressen antog resolutioner som gick emot federationen – anhängarna till den vände sig för övrigt mot Ordzjonikidzes diktatoriska styre.

Den 10 augusti 1922, då Lenins hälsotillstånd fortfarande gjorde att han befann sig långt ifrån maktens centrum, beslutade politbyrån att tillsätta en kommission med uppdrag att lägga fram ett förslag till reglering av relationerna mellan Ryssland och de andra republikerna, bl. a. Georgien. Kommissionen, där Stalin var ordförande, utarbetade snabbt ett projekt som kort och gott gick ut på att de ”självständiga” republikerna, som nu kallades ”autonoma”, skulle integreras i den ryska federationen. De georgiska kommunisterna motsatte sig genast bestämt förslaget och krävde att det skulle omarbetas så att det tillerkände dem ”alla kännetecken på självständighet”.²⁷

Kraftmätningen var nu i full gång mellan det georgiska kommunistpartiet, alla tendenser inräknade, och det ryska bolsjevikpartiets kaukasiska byrå, ledd av Ordzjonikidze, som utan omsvep uppmanade sina motståndare att tuga och underordna sig. Stalin påskyndade krisen när han i augusti meddelade georgierna att beslut från den ryska republiken hädanefter i alla händelser också gällde deras republik.²⁸ Vid kommissionens möte den 24-25 september 1922 tycktes ukrainarna beredda att ansluta sig till georgierna.

Den nationella frågan hade alltid bekymrat Lenin och han mindes det ramaskri den orsakat i partiet när han uttalat sig till förmån för självbestämmande. Det var därför inte oväntat att han begärt att få del av hela dossieren om kommissionens verksamhet, dess förslag och hur de tagits emot. Den 25 september hade han den i sina händer. Moshe Lewin skriver helt korrekt att det stod klart att Lenin vid denna tid, även om han ibland hade invändningar mot Stalins uppträdande, hyste fullt personligt förtroende för honom och inte för ett ögonblick ifrågasatte sanningshalten i hans uttalanden.²⁹ Men han hade invändningar mot planen, som han betecknade som något ”förhastad”, och uttalade sig samtidigt mot begreppet ”autonoma”

²⁶ Lenin, ”Om att tillerkänna Statsplanekommisionen lagstiftande funktioner”, *Valda verk i 3 band*, band 3, s. 658-659.

²⁷ Lewin, *a.a.*

²⁸ *Ibidem.*

²⁹ *Ibidem.*

republiker inom den ryska federationen och för att samtliga, inklusive Ryssland, skulle ingå i en union av socialistiska sovjetrepubliker.³⁰

Det verkar som om Stalin började bli otålig. Han var självsäker och stärkt av den makt han erövrat under de månader Lenin varit sjuk, men uppskattade inte ”den gamles” anmärkningar – som han ansåg felaktiga – och ville inta en bestämd hållning mot honom. När han i politbyrån lade fram Lenins brev med ändringsförslag och modifieringar av kommissionens projekt kommenterade han det med att samtidigt anklaga Lenin för ”nationalliberalism” och ”förhastad centralism”, en hållning som bara skulle uppmuntra ”nationalism” och ”separatism” bland kommunisterna i Georgien.³¹ Trogen den taktik han i årtal gjort till sin undvek han en direkt konfrontation med Lenin inför centralkommittén, gav vika utan debatt och lät mötet rösta igenom de förändringar Lenin föreslagit. Det är mycket sannolikt, att den senare dittills nöjt sig med att anse, som han den 26 september låtit Kamenev förstå, att Stalin i denna fråga bara hade ”en lätt tendens att gå för hastigt fram”. Men Stalins kommentarer om hans plan och att han undvikit att ta debatt hade blivit en varningssignal för Lenin. Samma dag som debatten i centralkommittén skrev han en not till politbyrån med tung innebörd:

Jag förklarar krig, inte ett litet krig, utan ett krig på liv och död mot den storryska chauvinismen. Så fort jag blivit av med min onda tand kommer jag att slita denna chauvinism i stycken med alla mina friska tänder.

En ryss
en ukrainare
en georgier etc.
måste *absolut presidera* i tur och ordning i Unionens TsIK
*Absolut!*³²

Men överenskommelsen i centralkommittén – som godkänts av Mdivani, talesman för de oppositionella georgiska kommunisterna – handlade bara om enighet på ytan. För georgierna borde den självständiga georgiska republiken, precis som de andra republikerna, ingå på jämställd fot med Ryssland i en union av republiker. Stalin och Ordzjonikidze ville inte förlora ansiktet och fortsatte att kräva att Georgien skulle anslutas till den transkaukasiska federationen, som i sin tur skulle inlemmas i Sovjetunionen.

Kraftmätningen inleddes. Ordzjonikidze, som hade fått villkorslöst stöd av sekretariatet, använde det för att rasera motståndarnas ställningar genom omflyttningar och utnämningar. Hans motståndare sökte desperat efter stöd hos någon i Moskva. Till sist lovade Bucharin att överlämna en lista på deras klagomål till Lenin. Lenin, som fortfarande var övertygad om att Stalin, även om han hade fel i grunden, inte kom med vilseledande informationer, svarade georgierna skarpt och förebrädde dem den ”oanständiga tonen” i deras brev:

Jag är förvånad över den otilständiga tonen i meddelandet från Tsintsadze m. fl., direktförmedlat per telefon, vilket av någon anledning överlämnade till mig av Bucharin i stället för någon av centralkommitténs sekreterare. Jag var övertygad om att alla meningsskiljaktigheter hade lösts med de resolutioner som centralkommitténs plenum antog, och där jag deltog indirekt och Mdivani direkt. Det är därför jag kategoriskt fördömer förolämpningarna mot Ordzjonikidze och insisterar på detta, för att er konflikt ska kunna tas upp på ett lämpligt och lojalt sätt i centralkommitténs sekretariat och avgöras där.³³

I desperation över att skickas tillbaka till Stalin för att klaga på honom och hans mannar, beslutade den georgiska oppositionen sig för en spektakulär gest: Den 22 oktober lämnade

³⁰ Citerat *ibidem*.

³¹ Lewin, *a.a.*

³² Lenin, *CW*, band 33, s. 372.

³³ ”Telegram to K. M. Tsintsadze and S. I. Kavtaradze”, 21/11 1922, *CW* 45, s. 582

den massivt det georgiska kommunistpartiets centralkommitté.³⁴ Utan att förlora någon tid lät Ordzjonikidze omedelbart den kaukasiska byrån utse en ny centralkommitté. Incidenterna blev fler och fler och vid ett gräl slog Ordzjonikidze till Kabachidse, en anhängare till Mdivani.³⁵ Brev, resolutioner, klagomål – till och med från anhängare till federationen som Macharadze – hopade sig i Moskva. Sekretariatet och dess prokonsul i Georgien fördömdes. Det verkar som om det var först nu som Lenin började känna tvivel. Han lade ned sin röst vid politbyråns omröstning om att skicka en undersökningskommission till Georgien under ledning av Dzerzjinskij, chef för tjecken, och gav uppdraget till Rykov, som begav sig till Georgien för att skaffa informationer.³⁶

Rykov och Dzerzjinskijs kommission återkom med tre dagars mellanrum och det undanröjde alla de illusioner Lenin fortfarande kan ha hyst. Han fick veta att kommissionen i själva verket godkänt sekretariatets beslut att återkalla alla Ordzjonikidzes motståndare till Moskva och på så sätt hålla dem borta från Georgien. Av Dzerzjinskijs blev han också direkt informerad om Ordzjonikidzes brutala beteende mot Kabachidse, något som Rykov försökt dölja för honom. Med all säkerhet gjorde dessa avslöjanden Lenin fullständigt omskakad. Enligt Moshe Lewin hade hans möte med Dzerzjinskij ”olyckliga konsekvenser för Lenins sjukdom och utlöste sannolikt den kris” som skulle drabba honom några dagar senare, den 13 december 1922 på morgonen.³⁷

Trots sin enorma fysiska svaghet, dikterade han den 30 december huvuddelen av sina anteckningar om nationalitetsfrågan³⁸, som inleddes med den berömda meningen: ”Jag tror att jag svårt försyndat mig mot Rysslands arbetare”.³⁹ ... Lite längre fram skrev han: ”Man kan föreställa sig vilket trask vi hamnat i”:

Det sägs att en enhetlig apparat behövdes. Varifrån kom dessa bedyranden? Var det inte från samma storryska apparat som – vilket jag redan påvisade i en föregående del av min dagbok – övertagit från tsarismen och som endast fått en helt ytlig sovjetisk anstrykning.⁴⁰

Vad han upptäckt i den georgiska affären, var ”en invasion av den ’äkta ryssen’, den storryske chauvinisten – i själva verket en skurk och förtryckare – som den typiske ryske byråkraten är”.⁴¹ Och för att placera ansvaret på rätt ställe skrev han:

Jag tror att Stalins jäktande och hans administrativa mani här har spelat en ödesdiger roll och likaså hans förbittring mot den ökända ”social-nationalismen”.⁴²

Han fördömde även vad han kallade Dzerzjinskijs ”storryska mentalitet” och det ”oreparerbara misstag” denne begått när han tagit lätt på Ordzjonikidzes ”handgripligheter”.⁴³ Domen mot Stalin är skoningslös:

En georgier som nonchalerar denna sida av saken och överlägset slänger ut beskyllningar om ”social-nationalism” (medan han själv är inte bara en verklig och äkta social-nationalist utan också en brutal storrysk grobian), en sådan georgier kränker i själva verket den proletära klassolidaritetsens intressen.⁴⁴

³⁴ Fotieva, *a.a.* s. 52.

³⁵ *Ibidem*, s. 75.

³⁶ Lewin, *a.a.*

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ Lenin, *Valda verk i 10 band*, band 10, s 521 ff [”Till frågan om nationaliteterna...”]

³⁹ *Ibidem*, s. 521.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 522.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*, s. 523

⁴⁴ *Ibidem*, s. 524-525

I januari och februari 1923 arbetade Lenin hårt med den georgiska frågan, trots alla restriktioner politbyrån ålagt honom under förevändning att tänka på hans hälsa – något han för övrigt protesterade mot – och lyckades få veta vad man dolt för honom, d v s att politbyrån godkänt Dzerzjinskij-kommissionens beslut att förflytta Mdivani och hans kamrater och bevilja Stalin och Ordzjonikidze ansvarsfrihet. Han gav då en liten grupp bland sina närmaste medarbetare uppdraget att genomföra en utredning för hans räkning. Det var hans ”hemliga kommission”, som till exempel informerade honom om att Kabachidses klagomål på Ordzjonikidze ”försvunnit” ur dossieren. Den 3 mars 1923 överlämnade kommissionen en detaljerad rapport som har förblivit hemligstämplad även efter avstaliniseringen.*

Lenin hyste inte längre några tvivel och hans hållning var hädanefter mycket bestämd och rakt motsatt den han intagit sommaren 1922. Den 5 mars 1923 skrev han till Trotskij:

Jag ber dig enträget att åta dig försvaret av den georgiska frågan i partiets centralkommitté. Denna affär är just nu utsatt för Stalins och Dzerzjinskij's ”övervakning” och jag kan inte lita på deras opartiskhet. Snarare tvärtom. Om du samtycker till att åta dig försvaret kommer jag att känna mig lugn. Om du av någon anledning inte samtycker, skicka då tillbaka dossieren till mig och jag kommer att betrakta detta som ett avböjande.

Med de bästa kamratliga hälsningar.⁴⁵

I *Mitt liv* skriver Trotskij att han beslutade att åta sig frågan. Institutet för marxism-leninism i Moskva hävdar att han vägrade av hälsoskäl, men lägger inte fram något stöd för detta. Adam B Ulam gör också gällande att han vägrade – på grund av att han skickade tillbaka dossieren utan att glömma att ta en kopia – men att han senare försökt dölja detta. Men hans argument är svaga och framställningen oklar och full av anspelningar.⁴⁶ I bilagorna till ”Dagbok av Lenins sekreterare” citerar Moshe Lewin ett brev från L A Fotieva som belägg för att Trotskij accepterat.⁴⁷ Lewin tillägger dessutom:

Tack vare *Dagboken*, och andra källor vi hänvisat till här, kan vi konstatera att Trotskij är tillförlitlig. När man konfronteras med avslöjandena från Institutet för marxism-leninism, inser man att hans underrättelser lämnas med största hederlighet och exakthet. I allt han berättat om de händelser som här berörs tar han högst miste – och sällan – på en dag i kronologin.⁴⁸

Lenins kommentarer om partiets ledare och nationella frågan hade placerats i kuvert, som hans sekreterare måste lova att de bara fick öppnas av Krupskaja. Under lång tid skulle de förbli okända för sovjetmedborgarna och även för högt uppsatta inom partiet. Men två artiklar som publicerades i *Pravda* med flera veckors mellanrum antyder, för den uppmärksamme läsaren, den klyfta som de senaste månaderna uppstått mellan Lenin och Stalin.

Det handlade om två artiklar om arbetar- och bondeinspektionen, där Stalin sedan ett år inte längre var folkkommissarie, men där han fortsatte att utöva ett avgörande inflytande med hjälp av bundsförvanter han placerat där. Politbyrån, som var helt på det klara över vem Lenins attack riktades mot, övervägde ett tag att inte publicera de båda texterna, som var de sista Lenin dikterade.

Den första artikeln handlade om nödvändigheten av att ”omorganisera arbetar- och bondeinspektionen”.⁴⁹ Kritiken var förödande. Vi inskränker oss här till att framhäva att Lenin, samtidigt som han föreslog att antalet anställda skulle minskas till 300-400,

* Denna rapport återfanns och publicerades 1991. Dess avslutande sammanfattning finns i engelsk översättning i *Lenin's Final Fight*, Pathfinder 1995, sid. 264-270 – ö.a.

⁴⁵ Lenin, *CW* vol 45, s. 607.

⁴⁶ Adam B Ulam, *The Bolsheviks*, s. 571-573.

⁴⁷ *Cahiers du Monde russe et soviétique*, 26 (27), s. 328.

⁴⁸ *Ibidem*, s. 297.

⁴⁹ Lenin, *Valda verk i 10 band*, band 10, s. 546-50. [”Hur vi bör omorganisera Arbetar- och bondeinspektionen”]

poängterade att samtliga anställda inom inspektionen skulle granskas ”särskilt i fråga om samvetsgrannhet och kännedom om vår statsapparat.”⁵⁰

Med ”Hellre mindre men bättre”, publicerad i *Pravda* den 4 mars 1923⁵¹, skärpte Lenin tonen i de attacker han börjat rikta öppet mot Stalin. Efter att åter ha tagit upp frågan om den kulturella nivån inom statsapparaten kom en mycket direkt attack:

Vi borde till och med vara nöjda med riktig borgerlig kultur: vi skulle till att börja med undvara de särskilt utpräglade typerna av förborgerlig kultur, d v s byråkratins eller livegenskapens kultur.⁵²

Han gick åter över till frågan om statsapparaten och framhöll att tillståndet där var ”dåligt”, till och med ”förfärligt”. Där fanns inte, som han såg det, kunskaper ”för att bygga upp en verkligt ny apparat som verkligen förtjänar att kallas socialistisk, sovjetisk osv”.⁵³ Det var just vad som gjorde att man borde skapa ett nytt ”folkkommissariat” av arbetar- och bondeinspektionen. Han gjorde en mycket viktig precisering av vad som var ”det bästa” i sovjetregimen.

För detta krävs att de bästa element som finns i vårt sociala system, nämligen för det första de avancerade arbetarna och för det andra de verkligt upplysta elementen där vi kan gå i god för att de inte blint tror på några ord och att de inte säger något mot bättre vetande – att dessa element inte drar sig för att erkänna någon svårighet och inte drar sig för någon kamp för att uppnå det mål de på allvar ställt sig.⁵⁴

Efter att på så vis negativt ha definierat medlemmarna av arbetar- och bondeinspektionen, satte han pricken över i med ett tungt slag mot Stalins prestige:

Sanningen att säga åtnjuter folkkommissariatet för arbetar- och bondeinspektionen för närvarande inte skuggan av auktoritet. Alla vet att det för närvarande inte finns några sämre organiserade institutioner än arbetar- och bondeinspektionen och att man under nuvarande förhållanden inte heller kan begära något av detta folkkommissariat... Men jag frågar envar av arbetar- och bondeinspektionens nuvarande ledare, eller de personer som kommer i beröring med den, om de med handen på hjärtat kan säga mig vilken praktisk nytta man kan ha av ett folkkommissariat som arbetar- och bondeinspektionen.⁵⁵

* * *

”Avstaliniseringen” under Chrusjtjov ”avslöjade” bara – som vi redan påpekat – sådant som förut var känt. Men i varje fall, och utan att det var meningen, bekräftade den sanningshalten i de dokument och texter som citerats eller återopats av Trotskij. Moshe Lewin, vars bok publicerades 1967, kunde riskfritt slå fast, att det material som publicerats i Moskva åren innan bekräftat exaktheten i Trotskijs vittnesmål.

I första ledet av dessa dokument återfinns vi förstas Lenins brev till centralkommittén, som lite oegentligt kallats hans ”testamente”: kommentarer som dikterats den 23 och 24 december 1922 och kompletterats den 4 januari 1923.

Lenin återkom i denna berömda text till det problem som sedan vintern 1920-21 bekymrat honom mest, d v s risken för att partiet skulle sprängas och, först och främst, sammanhållningen i centralkommittén. Han skrev:

⁵⁰ *Ibidem*, s. 547.

⁵¹ *Ibidem*, s. 551-566.

⁵² *Ibidem*, s. 551.

⁵³ *Ibidem*, s. 552.

⁵⁴ *Ibidem*, s. 553.

⁵⁵ *Ibidem*, s. 554-555.

Ur denna synvinkel tror jag att frågan om stabiliteten framför allt rör sig om sådana central-kommittémedlemmar som Stalin och Trotskij. Det är förhållandet mellan dem som enligt min mening till största delen ligger bakom faran för en sprängning, som skulle kunna undvikas.⁵⁶

Han övergår sedan till en kort karakteristik av de båda:

Efter att ha blivit generalsekreterare har kamrat Stalin i sin hand koncentrerat en gränslös makt, och jag är inte säker på att han alltid kommer att kunna bruka denna makt tillräckligt varsamt. Å andra sidan utmärker sig kamrat Trotskij, såsom redan hans kamp mot centralkommittén i frågan om folkkommissariatet för järnvägsväsendet visade, inte endast för enastående begåvning. Personligen är han måhända den talangfullaste medlemmen i den nuvarande centralkommittén, men han är också behäftad med alltför stor självsäkerhet och lägger alltför stor vikt vid den rent administrativa sidan av saken.⁵⁷

Några rader längre fram tar han upp ”Zinovjevs och Kamenevs Oktoberepisod”, som han inte bedömer som någon ”olyckshändelse”, men försäkrar att man kan förebrå dem detta lika lite som Trotskij hans ”icke-bolsjevism”. Några meningar om Bucharin och Pjatakov avslutar denna korta presentation.⁵⁸

Denna text – vars existens så länge ifrågasatts och dessutom så häftigt – förtjänar att studeras uppmärksamt. Det har sällan varit fallet, kanske för att all uppmärksamhet ägnats åt frågan om dess existens.

Den första anmärkning som inställer sig är, att Lenin såg Stalin och Trotskij som de två klart framstående ledarna – ett påstående som enligt Moshe Lewin ”genom den tjänst Stalin tilldelades förvånat landet, sårat Trotskij och obehagligt överraskat Zinovjev och Kamenev”.⁵⁹ Svarade det mot, vilket samme författare framkastar, att Lenin upptäckt omfattningen av den makt Stalin innehade sedan han blivit generalsekreterare? Det är möjligt men inte allmänt vedertaget.

Moshe Lewin betonar för övrigt den omsorg Lenin lagt ned på porträttet av de båda männen i syfte att inte låta något framgå om vem han föredrog. De överlägsna individuella egenskaper – gåvor och talang – han tillskriver Trotskij kompenseras av påminnelsen om dennes agerande under fackföreningsdiskussionen och hans förflutna som anti-bolsjevikisk medlare. Beträffande Stalin läggs tonvikten inte på människan och hans egenskaper, utan på omfattningen av hans makt och risken – men bara risken – att han kommer att använda den oförsiktigt. Lewin har rätt när han skriver:

Om vi antog att redigeringen av anteckningarna skulle upphöra här och att de sedan lästes upp i talarstolen vid en partikongress, skulle de förefalla förhärskade av ett jämviktsproblem, av en vilja att behålla *status quo* för att därmed undvika splittring.⁶⁰

Detta sista budskap till partiet från Lenin, daterat den 25 december 1922, skulle således ha bestått av en appell om försiktighet, en uppmaning att bevara jämvikten, en varning för att den ene eller andre av ”de framstående ledarna” kunde skada sammanhållningen i ledningen.

Men ändå dikterade han för Fotieva den 4 januari 1923 ett tillägg, som ändrar allt och i synnerhet kullkastar den jämvikt han dittills svartsjukt vakat över:

Stalin är alltför grov, och denna brist, som är fullt tolerabel i vår mitt och i relationerna mellan oss kommunister, kan inte tolereras hos en generalsekreterare. Därför föreslår jag kamraterna att överväga ett sätt att förflytta Stalin från denna post och till den utse en annan person, som är

⁵⁶ *Ibidem*, s. 515-517.

⁵⁷ *Ibidem*, s. 517.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ Lewin, *a.a.*

⁶⁰ *Ibidem*.

överlägsen kamrat Stalin bara i ett avseende, nämligen att han är tolerantare, lojalare, hövligare och mer uppmärksam mot kamraterna, mindre nyckfull osv. Denna omständighet kan förefalla att vara en oväsentlig småsak. Men med tanke på att förebygga en sprängning och med hänsyn till vad jag tidigare skrev om förhållandet mellan Stalin och Trotskij så tror jag att det inte är någon småsak eller att det är en sådan småsak som kan få avgörande betydelse.⁶¹

Vad hade inträffat mellan den 24 december 1922 och den 4 januari 1923? Frestelsen – som vissa historiker inte kunnat motstå – finns att börja leta efter någon händelse på det personliga planet, droppen som fått bägaren att rinna över. Och Stalin hade svårt att acceptera anhopningen av kritiska anmärkningar från en sjukling, vars beskyddare han hade hoppats att han ruskat om. Brevväxlingen mellan Lenin och Trotskij, deras sammanträffanden, den förres brev till den senare den 18 december då de gladdes åt segern i striden om monopolet över utrikeshandeln, framstod för Stalin som hot som inte kunde tolereras, gjorde honom rasande och fick honom att tappa fattningen. Den 21 december fick han veta att brevet dikterats för Krupskaja och ringde upp henne, förolämpade henne och hotade henne för att hon skulle ha gått emot läkarnas föreskrifter, trots att de gett sitt medgivande till att hon skrev ner en text som Lenin ville diktera.

Lenins hustru protesterade samma dag i ett brev till Kamenev, vice ordförande i regeringen, och krävde att ”få slippa oförskämnd inblandning..., ovärdiga förolämpningar och hotelser”.⁶² Krupskaja hade inte omedelbart informerat Lenin om det inträffade, för att inte göra honom upprörd, men hade hon gjort det mellan den 25 december 1922 och den 4 januari 1923? Vi skulle där ha förklaringen till detta tillägg, som helt ändrade ”testamentets” ursprungliga innehåll.

Så länge inga avgörande bevis, bl. a. beträffande kronologin, lagts fram för en sådan tolkning skriver vi för vår del helhjärtat under på den förklaring Moshe Lewin lagt fram:

För övrigt vet vi tillräckligt om Lenin för att i hans framställning av Stalin finna en förklaring som bättre överensstämmer med hans karaktär och hans ansvarskänsla för sitt ledarskap, där politiken kom före alla andra hänsyn.⁶³

Författaren till *Lenins sista strid* anser det otänkbart att incidenten mellan Stalin och Krupskaja skulle ha förmått Lenin till ”en politisk handling som kunde kasta om styrkeförhållandena i centralkommittén”:

Han hade helt andra och allvarliga skäl till detta, vilket bekräftas av hans anteckningar från den 30 och 31 december beträffande nationella frågan ...⁶⁴

Först den 5 mars 1923 skrev Lenin till Stalin och nämnde ”oförskämpheterna” och ”telefonförolämpningarna” mot Krupskaja. Han skrev att angrepp mot hans hustru var angrepp mot honom själv. Stalin fick välja mellan en ursäkt och att bryta de personliga relationerna. Samma dag skrev han till Mdivani och gav Fotieva i uppdrag att informera Kamenev om sin allians med Trotskij i den georgiska frågan.⁶⁵ Gliasser, som var Lenins sekreterare, sade: ”Vladimir Iljitj förbereder en bomb mot Stalin”.⁶⁶

Den 7 mars kom den andra hjärnblödningen, långt allvarligare än den första. Enligt officiella kommunikéer hade Lenin tappat talförmågan. Han skulle leva ännu tio månader, förmodligen medveten om sitt förfall men dömd att förbli helt maktlös under lidandet.

⁶¹ Lenin, *Valda verk i 10 band*, band 10, s. 518 [”Brev till kongressen”].

⁶² Lewin, *a.a.*

⁶³ *Ibidem.*

⁶⁴ *Ibidem.*

⁶⁵ Lenin, *CW* vol 45, s. 608 (6 mars)

⁶⁶ *De la Révolution*, s. 166. [På svenska i *Stalins förfalskarskola*]

* * *

Allt tyder ändå på att Lenin, i början av 1923, bestämt sig för att inleda kampen mot Stalin och byråkratin, till att börja med partiapparaten, och det var i detta syfte han ingått en allians med Trotskij som just börjat sättas i verket. Trotskij är helt övertygande när han i *Mitt liv* skriver:

Lenin förberedde sig nu (efter den 4 januari) inte bara för att förflytta Stalin från posten som generalsekreterare, utan även på att förklara honom oduglig inför partiet. I frågan om monopolet på utrikeshandeln, den nationella frågan, frågan om partiregimen, arbetar- och bondeinspektionen och kontrollkommissionen, förberedde han sig systematiskt för att i samband med tolfte kongressen utdela ett förkrossande slag mot Stalin som en personifiering av byråkratin, tjänstemännens vana att hålla varandra om ryggen, det godtyckliga styret och den allmänna ohövligheten.⁶⁷

Han ställde så frågan:

Skulle Lenin ha kunnat genomföra den omorganisering av partiledningen som han planerade?⁶⁸

Och hans svar var klart:

Vid denna tidpunkt skulle han otvivelaktigt ha kunnat det ... Om vi gemensamt hade agerat mot centralkommittén i början av 1923, så skulle det utan skuggan av ett tvivel ha givit oss segern ... Hur hållbar denna seger hade varit är förstas en annan fråga ... Men 1922-23 var det fortfarande möjligt att erövra ledningen med hjälp av ett öppet angrepp på den fraktion som snabbt höll på att bildas av nationalistiska socialistiska tjänstemän, de som hade bemäktigat sig apparaten, de orättmätiga arvtagarna till oktober, bolsjevismens epigoner.⁶⁹

I ett försök att besvara samma fråga påminner Moshe Lewin om att Lenin i början av 1923, efter tillägget den 4 januari, inte längre tycktes oroa sig för fraktionsbildningar, vilket från 1921 tycktes ha varit hans huvudbekymmer. Lewin tror också att Lenin bara känt av en del av sanningen, ”vidden av det maktmissbruk” som partitoppen kunde göra sig skyldig till och att det skulle ”urarta till en oansvarig personlig diktatur”. Han fortsätter:

För att segra skulle Lenin ha fått visa prov på extraordinär duglighet, stor djärvhet och exceptionell ledarförmåga tillsammans med politisk förnyelse... Enligt sina egna ord skulle han ha fått ”visa prov på en ofantlig envishet”, vilket man mycket väl kan tänka sig att han var i stånd till. Det är befogat att tro att Lenin, som handlade i samförstånd med bl. a. Trotskij, skulle ha kunnat få det sovjetiska Ryssland att slå in på en mindre tragisk och mera rationell väg, som mindre skulle ha komprometterat socialismens idé... De symboliserade Oktoberrevolutionens mobiliserande kallelse.⁷⁰

I ett bokslut över den georgiska frågan skriver Lewin att man med fullt fog kan anta att Sovjetunionens yttre struktur hade sett tämligen annorlunda ut än vad som skulle bli fallet.⁷¹

* * *

Lenins frånvaro och Trotskij's förbehåll hade för stunden bara begränsad effekt i politbyrån, men bidrog snart till att på ett betydande sätt skärpa spänningarna och motsättningarna.

Den första konflikten i ledningen uppstod angående Lenins artikel om att omorganisera arbetar- och bondeinspektionen. Bucharin publicerade inte artikeln i *Pravda* den 23 januari 1923, som Lenin velat när han skickade den till partiets huvudorgan. Krupskaja telefonerade då till Trotskij för att be honom ingripa, hon betonade att Lenin otåligt väntade på att hans

⁶⁷ *Ma Vie*, III, s. 202-203.

⁶⁸ *Ibidem*, s. 203.

⁶⁹ *Ibidem*, s. 203-204.

⁷⁰ Lewin, *a.a.*

⁷¹ *Ibidem*.

plan skulle publiceras. Trotskij fick igenom ett omedelbart möte med politbyrån för att diskutera frågan.

Alla – med undantag av Trotskij, som var närvarande i början av mötet – Stalin, Molotov, Kujbysjev, Rykov, Kalinin och Bucharin – motsatte sig Lenins förslag och att artikeln skulle publiceras, vilket särskilt kraftfullt avvisades av medlemmarna i sekretariatet. Som svar till Trotskij, som framhåvt Lenins otålighet att få ett exemplar av tidningen med artikeln tryckt, föreslog Kujbysjev till och med att man skulle trycka ett enda exemplar av *Pravda*, speciellt avsett för Lenin, med artikeln. Men Kamenev, som anlant en timma försenad, stödde Trotskij; för de båda var det omöjligt att dölja Lenins artikel för partiet. De som hade motsatt sig publiceringen lät sig till slut övertygas, dock inte utan baktankar. Lenins artikel publicerades slutligen i *Pravda* den 25 januari.

En ny och häftig debatt inleddes då om två förslag till omorganisering av centralkommittén, varav Lenin stod för ett och generalsekretariatet det andra. Trotskij bekämpade beslutsamt ett förslag från Lenin att utöka antalet medlemmar i centralkommittén, eftersom han ansåg att den då skulle bli lättare att manipulera. En kampanj av antydningar satte då igång, där han kritiserades för att i hemlighet bekämpa Lenins idéer. När han fick veta detta protesterade han den 23 februari i ett brev till centralkommittén och hotade med att föra ut debatten i hela partiet för att ta död på ryktena och ställa var och en till ansvar. Klagomålen blev allt fler och bitterheten växte.

Ovissheten om Lenins hälsotillstånd fortsatte. Skulle ”den gamle” återhämta sig tillräckligt för att kunna återuppta någon form av verksamhet? Och när? Den ovissheten bestod i månader. Och så länge som det var tänkbart att Lenin skulle tillfriskna och återuppta arbetet, utgjorde blocket Lenin-Trotskij ett hot, vilket de som utgjorde dess måltavla inte underskattade. Den politiska striden i ledningen för den första ”arbetarstaten” hängde således på läkarna och den kamp mot åderförkalkning, som fördes av en man som ännu var ung och med en kroppsbyggnad som, kanske felaktigt, bedömts som osedvanligt robust.

Trotskij var mer än någon annan medveten om detta. Strax innan den tolfte partikongressen 1923 blev det ansvar som vilade på hans axlar förkrossande efter Lenins återfall. Kunde man agera som om Lenin vore död? Måste man uppskjuta varje avgörande beslut om partiets framtid till en senare tidpunkt och bara ta upp kampen om han dog eller tillfrisknade?

Det var förvisso den sortens frågor som Trotskij var som sämst rustad för.

Lästips

Tidsdokument:

[Lenins kamp mot stalinismen](#). Texter av Lenin och Trotskij (innehåller Lenins ”testamente” + flera andra relevanta texter, grupperade och kommenterade efter ämnesområde).

Historiska arbeten:

Isaac Deutscher: [Den avväpnade profeten](#). Kapitel 2 (”Anatemat”)

Louis Fischer: [Lenin](#) (1964). Kapitel 41-42.

Moshé Lewin: [Lenins sista strid](#).